

Kert-Ház II

A kert, illetve a természet megjelenései a ház anyagában
(tematikus kutatás-félévi vázlat)

Kovács Zsófia

Építőművészeti Doktori Iskola

2012/13 űsz, III. félév

témavezető: Szabó Levente

2013. január 7.

Kutatásomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy hogyan lehet kert a ház. Amikor az egyetemen először rajzoltam házat, akkor is ez kérdeztem. Azóta is folyamatosan törekszem arra, hogy egy család otthona épített mivoltában hordozni tudja valamilyen módon a természetit, térszervezésében és anyagában egyaránt.

Az építészeti tervekben egyre több „zöldet” látunk, a fenntarthatóság ma már alapvető követelmény, a látványtervek elmaradhatatlan kelléke a burjánzó növényzet, a városokban terjednek a konyhakertek. Ez mégsem elég megnyugtató. A növények konkrét jelenléte, üdítő látványa, levegőtisztító hatása, esetleg a kertészkedés regeneráló tulajdonsága ellenére a kert eszmei tartalma könnyen elveszhet. Korok és helyek között ugrálva találkozási pontokat keresek, ahol pontosan meg tudták fogalmazni, és kiérlelt anyagba, térbe tudták formálni az embernek a természethez fűződő mindig érvényes útjait.

A kutatás során kertekre (kerített tér szemben a tájjal) és házakra (nem települési léptékre) szorítkozom. Kert és ház együttesének vizsgálata az elméleti elemzésekben leginkább a téri kapcsolatokra vonatkozik.¹ Az építészeti szempontjából ez a legfontosabb jellemző, de azt hiszem, emellett létezik egy minőségi kapcsolat is a kettő között. Mint az emberek között.

Előző tanulmányomban azzal foglalkoztam, hogy a különböző kerti minőségek milyen kapcsolatban állnak a *téri kialakítással*, mint az építészet elsődleges meghatározójával. Ezt követően azt szeretném vizsgálni, hogy a kert, a természet, a táj milyen módon épülhet be a házba az *anyag szintjén* is, felületek, mintázatok formájában. Míg előbb az épületet közvetlenül, direkt módon érintő, körülvevő kertről volt szó, most a környező tájról, látványról, anyagokról, a helyről, illetve ezeknek átalakult megjelenéseiről szándékozom írni. Kisebb léptékű együtteseket vizsgállok, ahol a részletek finomságában is megmutatkozhat a kapcsolódás és a személyesség. A távlatoktól a mintázatokon át a közeli anyagig, bemutatva egy-egy példán a kapcsolat létrehozásának alapvető motívumait. Nem a ház kiterjesztésének, hanem a kert beengedésének példáit.

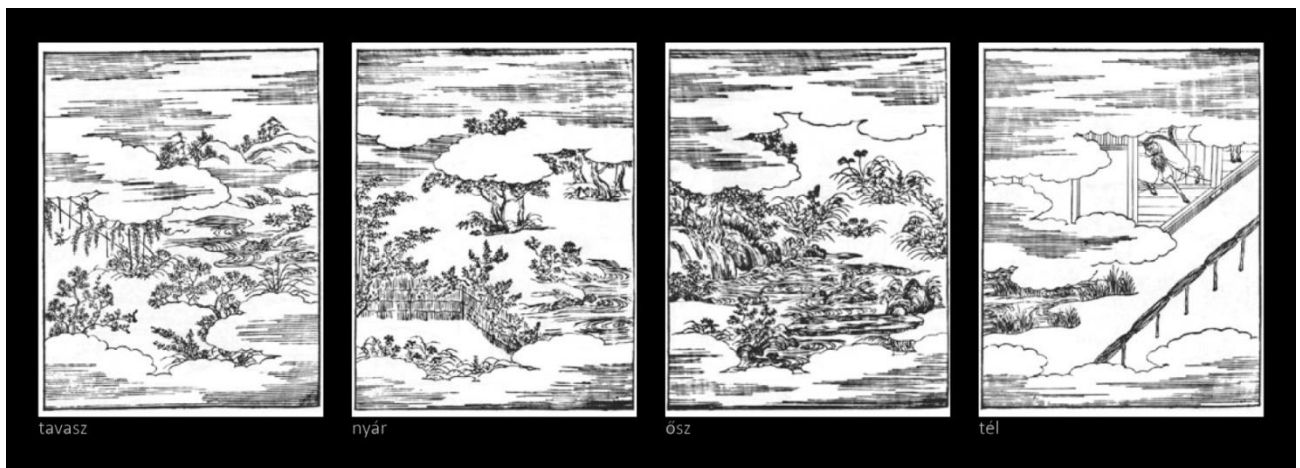
---

¹ A témához szorosan kapcsolódóan az alábbi kutatásokat találtam:

Anita Berrizbeitia és Linda Pollak *Inside Outside* című könyve (-Between Architecture and Landscape 1999) számos 20. századi épületet mutat be a táj és az építészet kapcsolatának tükrében. Kulcsfogalmak a kölcsönösség, az anyaghasználat, a küszöb, a beékelődés és az infrastruktúra (reciprocity, materiality, threshold, insertion, infrastructure). A tájépítész és építész szakma egyszerre elhatárolódó és terjeszkedő magatartására hoz szép ellenpéldákat./Pogány Frigyes sok szempontból elemzi a művészetek kapcsolatát, kölcsönhatását az építészet szemszögéből (A szép emberi környezet 1976, Szobrászat és festészet az építőművészetben 1959). A kertművészet nem szerepel olyan hangsúllyal, mint a képzőművészetek, de számos helyen kitér a táj és a környezet meghatározó szerepére. / A japán építészetre általánosságban jellemző kert és ház gyökeresen összefonódása. / George Dodds tanulmánya (Directing Vision in the Landscapes and Gardens of Carlo Scarpa) a Scarpai kert lényegének mélyére ás, ezáltal az építészetét is más megvilágításban mutatja be./ Annette Giesecke, Naomi Jacobs: *Earth Perfect? Nature, Utopia and the Garden* – kert és ember kapcsolatának megvilágítása során a kötetben szereplő több tanulmány is foglalkozik az építészet szerepével. / Barokk kertművészet – mivoltából következően szoros kapcsolatban áll az épülettel.

TÁJ-KÉP - A táj része a kert és a ház is, de a táj is képezheti részét a kertnek vagy a háznak. A klasszikus japán kertművészet és Carlo Scarpa.

A japán kultúrában természet, kert és építészet nem válik el egymástól, nem húzhatók éles határok. A shinto természetvallásban az istenek megnyilvánulnak a természeti elemekben, a fában, kövekben, a vízben, éppen ezért a kert szent hely, az istenek szépségét és tisztaságát tükrözi. Később a buddhista tájkertek, majd a zen kertek is megőrzik ennek lényegét. A XI. századi kertművészeti szakkönyv, a *sakutei-ki* szerint a kerttervezés alapja a természet lényegének megértése, átélése². A természet és a táj múló szépségére való érzékenység által annak részesévé válni: *mono no aware*, ahogyan a tizenharmadik századi költő Motoori Norinaga megfogalmazza³. A vágy, hogy az ember az élő természet szépségeivel körülvéve éljen, megjelenik az ikebana és bonsai művészetekben is. A természet modellét készítik el, akár milyen kicsi területen is. Természet, táj, kert, ház és ember kapcsolatáról fest egy gyönyörű lépet a „Tale of the Genji”⁴. A japán történelem meghatározó irodalmi alkotása egy évezrede született, Muraszaki udvarhölgy meséi Genji herceg életének eseményeiről szólnak. A történet a IX-XII. századig tartó Heian-kor idején játszódik, ekkor alapozódott meg a japán kultúra sajátos esztétikuma. Genji herceg épít egy palotát, amelynek sarkai a négy évszakhhoz kapcsolódnak. A palota szárnyait legkedvesebb szeretőinek készíti. Nem csupán az asszonyokat és lakosztályukat társítja a különböző évszakokhoz, égtájakhoz, de a hozzájuk tartozó kertek is annak különleges szépségét jelenítik meg. Az egyes évszakokhoz színek, érzetek, növények, ünnepek kapcsolódnak. A kert szimbólumrendszerének ugyanúgy részét képezi az épület is, a benne élő emberek is. A regényhez készült 18. századi illusztrációk számos alkalommal egy épületsarkot látunk, amibe ugyanúgy betekinthezünk, mint a körülötte lévő kertbe. A körbefutó tornác szinte mindegyik képen megjelenik. Mindez az építészettel, a templomépítési hagyományokkal is szoros összefüggésben áll, ahogy Krasznahorkai László regényében is olvashatjuk, ahol Genji herceg unokája indul a legszebb kert keresésére, amelynek kolostorát „Északról hegy, Délről tó, Nyugatról utak, Keletről folyó” határolja.⁵ A természet, az évszakok, a táj karaktere, színei, a kontúrok és felületek megjelennek a hihetetlen pontossággal, érzékenységgel kialakított kertekben, és összekapcsolódnak az épületek elhelyezésével, tájolásával. A tornácról feltáruuló látvány, tájkép érinti meg az embert.

XVII. századi illusztráció Genji herceg palotájának kertjeiről

² Mitsui Sen: A japánkert titkai 9.o.

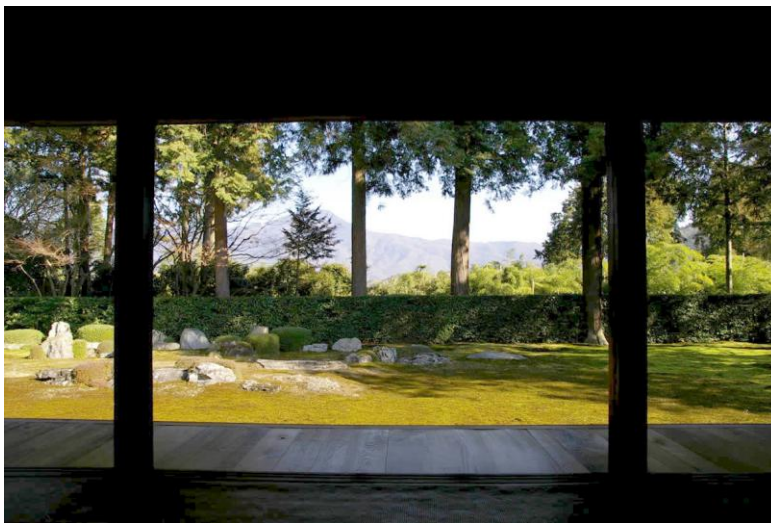
³ forrás: Audrey Yoshiko Seo: Gardens 118. o.

⁴ Murasaki Shikibu : The Tale of Genji 11. századi japán regény, forrás: Audrey Yoshiko Seo: Gardens 119. o.

⁵ Krasznahorkai László: Északról hegy, Délről tó, Nyugatról utak, Keletről folyó

Az Edo-kor (XVII-XIX. század) tókertjei és száraz kertjei is alkalmazták az úgynevezett *shakkei* (borrowed scenery, kölcsönvett táj) módszert, amely elsőként a XVII. századi kínai kertirodalomban tűnik fel⁶, Japánban pedig a XIX. század folyamán terjed el. Egyes nézőpontokból a táj távoli képét beleszővik a kert kompozíciójába. Az erre eredetileg alkalmazott japán kifejezés az *ikedori volt*⁷, jelentése „élve elkapni” (capture alive). A *shakkei* tehát több, mint a távoli hegycsúcs keretbe foglalt látványa. A hegyet magát építi be a kertbe, és ezáltal a házba is. Előtér és háttér, illetve a további síkokon elhelyezkedő elemek harmonikus egységet alkotnak.

A japánkertek közös jellemzője, akármilyen léptéket is vizsgálunk, hogy *a természetet magát* kívánják megjeleníteni, annak az isteniből fakadó szépségét és tisztaságát. Mindezt anyaggal formálja, természetes és ember által elrendezett, vagy megmunkált minőségben egyaránt. Úgy teszi a tájat a kert szervesen kapcsolódó részévé, hogy közben a kert egyértelműen határolt tér (kapun lépünk be, ha nincs is fal).

shakkei: Entsui-ji templom kertje (1678), távolban a Hiei-hegy, Kyoto

A japán kertkultúra szoros kapcsolatban állt a kínai rokonával. A klasszikus kínai építészet talán legismertebb példái a kelet-kínai Suzhou-ban találhatóak: magánkertek, melyekben épületek és kert elemek szövik át egymást. A keleti kertek tájképi elrendezése később Anglián keresztül a XVIII-XIX. században nemzetközi stílussá nőtte ki magát. Nagy hatással voltak Carlo Scarpa-ra is, akinek művészetében kert, anyag és építészet a modern kor szellemében találkoztak és alkottak ez előbbiektől merőben különböző, ámde részben abból táplálkozó nagyon koherens egységet.⁸ Építészetének táji, kertépítészeti vonatkozásairól George Dodds⁹ a következőket állapítja meg. Amíg a *shakkei* szemléletnél a kert kompozíciója kifut a tájba, addig az angol tájképi kertnél élesen elválik tőle. Scarpa tájadaptációi valahol a kettő között foglalnak helyet, megjelenik az atmoszféra és a képszerűség is. Konstrukciói a fény-árnyékkal, előtérrel és háttérrel, természetes és mesterségesen létrehozott színek viszonylataival operálnak. Festői képei a velencei reneszánsz színkezelésére emlékeztetnek. Egyik korai műve, a Fusina kemping (1959) a Veneto-i táj három arcát foglalja

⁶ A 17. századi Yuan yeh-ben Ji Cheng így fogalmazza meg:

Now the borrowing of views is the most important factor in gardens; such are borrowing from afar, borrowing from nearby, borrowing from above, borrowing from below, and borrowing in response to the seasons.... "Borrowing" means: even though every garden distinguishes between inside and outside, in obtaining views it matters not whether they are far or near. A clear mountain peak rising up with elegance, purple-green, abode soaring into the sky – everything within one's limit of vision – blocking out the commonplace, adopting the admirable, not distinguishing between cultivated and uncultivated land, making all into a misty scene: this is what is called being "skillful and suitable."

forrás: George Dodds: Directing vision in the Landscapes and Gardens of Carlo Scarpa, eredeti: Stanislaus Fung: Here and there in Yuan ye.

⁷ forrás: Audrey Yoshiko Seo: Gardens 180. o.

⁸ Könyvtárában megtalálhatók voltak a fontosabb japán és kínai kertművészetről szóló könyvek.

⁹ George Dodds: Directing vision in the Landscapes and Gardens of Carlo Scarpa

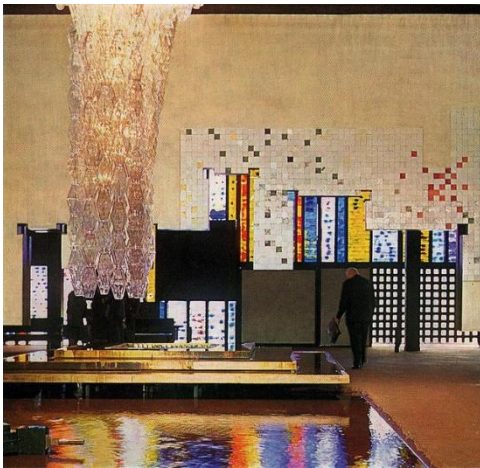
keretbe: a velencei reneszánszot idéző Brenta csatorna és a Villa Malcontenta, a Pó-völgyi mezőgazdasági táj, és a háború utáni ipar-vidék Mestre és Tronchetto irányába. Mindebből következik majd az, ahogyan rávezeti a szemlélőt, hogy az épületet és annak elemeit a táj kiterjesztéseként lássa (a Wright-i gondolat inverzeként, amely az épületet terjeszti ki a tájba). Az Italia '61 című Torino-i kiállításra készített installációjában¹⁰ jelenik meg a *parrete interrotta*¹¹ motívum, amellyel egyfajta táj-analógiaként jeleníti meg Veneto fényeit, színeit, és matériáit a Fusina-i partról szemlélve. Nem csak bemutatja a tájat, vagy utal rá, hanem önmaga képez egy mikro-tájat. Az installáció közepén egy vízmedence foglal helyet, a mennyezet pedig nyitott az égbolt felé. A medence később átkerül a Querini palota kertjébe, ahol a víz, mit természeti elem, anyag, meghatározza az építészeti koncepciót.¹²

Shonzu kert

Carlo Scarpa: Brion temető, Veneto

Carlo Scarpa: '61 Italia installáció

Brion Temető, Veneto

Az előbbi példák esetében a *táj* megjelenítése, integrálása jelenti a fő motívumot, amíg a japánkerteknél annak *természeti* mivoltára, addig Scarpa-nál a *táji karakterre* helyezve a hangsúlyt. Közös viszont mindkét útban, hogy a tájjal nem csak vizuális, hanem fizikai kapcsolatba lépnek: természeti és ember alkotta elemekkel kompozíciót építenek „köré”, létrehozhatnak belőlük egy elképzelt tájat, amely egy-egy természeti minőséget testesít meg, vagy a valós táj karakterét színek, arányok és anyagok együttesével fejezik ki.

¹⁰ Az installáció címe: „Il senso del colore e il domino delle acque”

¹¹ „megszakított fal” – feltehetően hatottak rá Paul Klee grafikái – ezek a fal-elemek később előfordulnak sokféle anyagban (beton, gipszkarton, üveg, fa, stb.)

¹² Az ár-ápany mozgás során a csatornából a rácsos kapun keresztül áramlik a víz a belső tereken át a kertbe.

TERMÉSZET ÉS KERT- A házhoz közelítve a táj után következzen a zárt kert: a kerített tér, a falakkal határolt külön világ. Antik kertek és a freskó.

A nyugati kultúrában az antik görögök világát egy az előbbtől merőben különböző természetszemlélet jellemezte: az emberi élet örömei, szépsége. A természet léptéke is maga az ember (az ő természeti mivolta, teste). A természet az *élettere*, a színház, az ünnepek, a szentélyek, a testgyakorlatok helyszíne. Ember és természet bensőséges kapcsolatban állnak. A görög átriumokban nincs kitüntetett szerepe a növényzetnek, viszont a római lakóházban kert és épület elválaszthatatlanul él együtt. Pompeji városának romjai csodálatos módon tanúskodnak erről. A téri összefonódás tisztán látszik az épületmaradványokon, de a freskók még többet elárulnak a konkrét kialakításról, növényzetről, és arról, hogy mit jelenthetett számukra a kert, hogyan éltek benne. A mi szempontunkból különösen a freskónak van jelentősége: a kert beépül a ház anyagába. Nem elég, hogy mindenhol látni, még a belső tér falán is megjelenik. Lívia házában a művészetek összefonódva ábrázolják a földi paradicsomot: a kert áthatja az építészetet, a szobrászatot és a festészetet is. A ház maga kertté válik. Szimbólumokat, allegóriákat tartalmaz, de nem utal valami másra, vagy túlvilágira, azzá a konkrét kertté válik, ami.

A kert mellett persze számos egyéb téma megjelenik a pompeji falfestéseken, a kertnek mégis kitüntetett szerepe van. A freskókon megjelenő természet nem egyértelmű, legközelebb Giottónál találkozunk vele, akinek alkotásai nyomán a természeti elemek újra bevonulnak a művészetbe. Pogány Frigyes a művészetek szintézisét az építészet szempontjából vizsgáló írásaiban¹³ a kertművészet nem szerepel önálló kategóriaként, számos alkalommal kitér a táj és a környezet meghatározó szerepére. Olyan pontokat vizsgál a művészettörténetben, amelyeknél a különböző műfajok találkozása nyomán létrejövő összhatás külön-külön nem lehetséges. Síkábrázolás és építészet a freskóban olyan szintézist alkotnak, amelyben együttesen hozzá létre a teret. Giotto megfesti Assisi Szent Ferenc életét, aki ledönti a nagy falat, amely a középkor emberét a természettől elválasztotta. Szent Ferenc természetszeretete, az Úr alkotásainak dicsérete, melyet a Naphimusz gyönyörűen leír, olyan erővel hatott, hogy abból kifolyólag „ember és világ (természet) új viszonyát fogalmazhatta meg a művész.”¹⁴

Amikor időről időre újrafogalmazódik ez a bizonyos viszony, akkor meg is találja formáját az anyagban. Ilyenkor van olyan ereje, hogy nem „csak” díszítésként épülhet be a házba, hanem lényegi tartalommal, amely kihát a térre, az építészeti kialakításra is.

Freskó Lívia házában, Pompeji

¹³ A szép emberi környezet 1976, Szobrászat és festészet az építőművészetben 1959

¹⁴ Pogány Frigyes: Szobrászat és festészet az építőművészetben, 1959, p 345.

További tervezett témák:

MINTÁZAT – Iszlám kertek /Mintázat, burkolat, virágok, iszlám kert, ornamentika / burkolat, falfelület, kerámia, textilek /Hanák Péter-bécsi kert-szecesszió /dabasi mintás hengerek – tornác díszítése

ANYAG - A magyar kert /Népi építészeti, a természeti adottságokból józan logikával következő ház, természeti szimbólumok mindennapos jelenléte és szerepe/ Természetes, élő anyagok, felületek. /A konkrét fa, a kő amin

Keresztény kert és a goblein

Sala terrena

(Genius loci)

Felhasznált irodalom:

DODDS, George: Directing Vision in the Landscapes and Gardens of Carlo Scarpa in: Journal of Architectural Education, pp. 32-41 © 2004 ACSA, Inc.

GIESECKE, Annette, JAKOBS, Naomi: Earth Perfect? – Nature, Utopia and the Garden, Black Dog Publishing, London, 2012

POGÁNY Frigyes: A szép emberi környezet, Gondolat Kiadó, Budapest, 1976

POGÁNY Frigyes: Szobrászat és festészet az építőművészetben, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1959

YOSHIKO SEO, Audrey: Gardens in: Stephen Addiss: How to look a Japanese Art, Harry N. Abrams, Inc., Publishers, New York 1996

MITSUMI Sen: A japánkert titkai, Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1987

NITCHKE, Günter: Japanese Gardens, Taschen, Köln, 2003

TEREBESS Gábor: A japán kertművészet, Elektronikus kiadás: Terebess Ázsia E-Tár, Forrás: *Művészet*, XX. évfolyam, 9. szám, 1979. szeptember, 8-11. oldal

BOWE, Patrick: Gardens of the Roman World, Frances Lincoln, London, 2004